

Asia C-19/20**Unionin tuomioistuimen työjärjestyksen 98 artiklan 1 kohdan mukainen
ennakkoratkaisupyynnön tiivistelmä****Jättämispäivä:**

16.1.2020

Ennakkoratkaisupyynnön esittänyt tuomioistuin:

Sąd Okręgowy w Gdańsku (Puola)

Ennakkoratkaisupyynnön esittämistä koskevan päätöksen tekemispäivä:

30.12.2019

Kantajat:

I.W.

R.W.

Vastaaja:

Bank BPH Spółka Akcyjna w Gdańsku (Puola)

Pääasian kohde

Pääasia koskee lainasopimuksen toteamista pätemättömäksi indeksointilausekkeita koskevassa osiossa esiintyvien kansallisen lainsäädännön sitovien säännösten vastaisuuden ja indeksointia koskevien lausekkeiden kohtuuttomuuden vuoksi, kantajien erehdyksessä tekemän sopimuksen toteamista pätemättömäksi lainan kokonaiskustannuksissa esiintyvien virheiden tai koko sopimuksen pätemättömyyden vuoksi sekä pankille lyhennys- ja korkoerinä maksettujen määrien palautuspyyntöä.

Ennakkoratkaisupyynnön kohde ja oikeudellinen perusta

Kuluttajasopimusten kohtuuttomista ehdoista 5.4.1993 annetun neuvoston direktiivin 93/13/ETY (jäljempänä direktiivi 93/13) 2 artiklan ja 3 artiklan 1 ja 2 kohdan, luettuna yhdessä 4 artiklan 1 kohdan, 6 artiklan 1 kohdan ja 7 artiklan 1 kohdan kanssa, tulkinta, joka koskee kuluttajan kanssa tehdyn sopimuksen sisältämän ehdon kohtuuttomuutta koskevaa tuomioistuimen

toteamisvelvollisuutta silloin, kun sopimuksen sisältöä muutetaan päätöksentekoaajankohtana liitteellä, jolla sopimusehto muutetaan sellaiseksi, että se ei ole kohtuuton, vaikka sopimusehdon alkuperäisen muotoilun toteaminen kohtuuttomaksi tekisi koko sopimuksesta pätemättömän ja vaikka pankin asettamaa valuutanvaihtokurssia koskevan sopimusehdon tietyt seikat voidaan todeta kohtuuttomiksi, eli kun siitä poistetaan yksipuolisesti asetettua ja epäselvästi toteutettua vaihtokurssiin sisältyvää pankin marginaalia koskeva ehto, samoin kuin kysymystä siitä, estääkö yleinen etu pelkkien sopimusehdon tiettyjen seikkojen toteamisen kohtuuttomiksi edellä mainitulla tavalla. Ennakkoratkaisupyyntöön kohteena on myös kysymys siitä, voiko kohtuuttomien ehtojen poistamisesta johtuvasta sopimuksen sitovuuden puutteesta aiheutua seuraamuksia, joita voidaan pitää tuomioistuimen konstitutiivisen päätöksen seurauksina sopimuksen tekohetkestä lukien, ja perusoikeuskirjan 47 artiklan valossa on myös esitettävä kysymys siitä, onko kansallinen tuomioistuin velvollinen ilmoittamaan kuluttajalle pätemättömäksi toteamisen oikeusvaikutuksista, mukaan lukien elinkeinonharjoittajaa koskevista mahdollisista palautusvaatimuksista.

Ennakkoratkaisukysymykset

- 1) Onko kuluttajasopimusten kohtuuttomista ehdoista 5.4.1993 annetun neuvoston direktiivin 93/13/ETY (EYVL L 95, s. 29) 3 artiklan 1 ja 2 kohta, luettuna yhdessä 4 artiklan 1 kohdan, 6 artiklan 1 kohdan ja 7 artiklan 1 kohdan kanssa, ymmärrettävä siten, että kansallisen tuomioistuimen on todettava kuluttajan kanssa tehdyn sopimuksen sisältämä ehto kohtuuttomaksi (direktiivin 3 artiklan 1 kohdassa tarkoitettulla tavalla) myös silloin, kun osapuolet ovat muuttaneet sopimusehtoa päätöksentekoaajankohtana sellaiseksi, että se ei ole kohtuuton, vaikka sopimusehdon alkuperäisen muotoilun toteaminen kohtuuttomaksi tekisi koko sopimuksesta pätemättömän?
- 2) Onko kuluttajasopimusten kohtuuttomista ehdoista 5.4.1993 annetun neuvoston direktiivin 93/13/ETY (EYVL L 95, s. 29) 6 artiklan 1 kohta, luettuna yhdessä 3 artiklan 1 ja 2 kohdan toisen virkkeen ja 2 artiklan kanssa, ymmärrettävä siten, että sen perusteella kansallinen tuomioistuin voi todeta kohtuuttomaksi ainoastaan kuluttajan lainan indeksointiin käytettyä pankin asettamaa valuutanvaihtokurssia koskevan sopimusehdon tietyt seikat (kuten pääasiassa), eli poistamalla yksipuolisesti asetettua ja epäselvästi toteutettua vaihtokurssiin sisältyvää pankin marginaalia koskeva ehto ja jättämällä Puolan keskuspankin (Narodowy Bank Polski) keskikurssia koskeva selkeä sopimusehto, jolloin ei ole tarvetta sen sisällön korvaamiseen minkään lain säännöksellä, [– –] sen seurauksena on tosiasiallisen tasapainon palauttaminen elinkeinonharjoittajien ja kuluttajien välille, vaikka se muuttaa kuluttajan suorituksen toteutusta koskevan ehdon sisältöä hänen edukseen?

- 3) Onko kuluttajasopimusten kohtuuttomista ehdoista 5.4.1993 annetun neuvoston direktiivin 93/13/ETY (EYVL L 95, s. 29) 6 artiklan 1 kohta, luettuna yhdessä 7 artiklan 1 kohdan kanssa, ymmärrettävä siten, että vaikka kansallinen lainsäätävä on ottanut kansallisilla säännöksillä käyttöön keinoja pääasiassa käsiteltävien kaltaisten kohtuuttomien sopimusehtojen käytön estämiseksi säätämällä pankeille velvollisuuden määrittää sen valuutanvaihtokurssin määrittämistavat ja -ajankohdat, jonka perusteella lasketaan lainan määrä, lyhennys- ja korkoerät sekä myöntämisvaluutan tai takaisinmaksuvaluutan vaihtoon sovellettavat muutosäännöt, yleinen etu estää pelkästään sopimusehdon tiettyjen seikkojen toteamisen kohtuuttomiksi toisessa ennakkoratkaisukysymyksessä kuvatulla tavalla?
- 4) Onko kuluttajasopimusten kohtuuttomista ehdoista 5.4.1993 annetun neuvoston direktiivin 93/13/ETY (EYVL L 95, s. 29) 6 artiklan 1 kohdassa tarkoitetun sopimuksen sitomattomuus, jos sopimus voi olla olemassa ilman direktiivin 2 artiklan a alakohdassa ja 3 direktiivissä kuvattuja kohtuuttomia ehtoja, ymmärrettävä siten, että sillä tarkoitetaan seuraamusta, joka voi johtua tuomioistuimen konstitutiivisesta päätöksestä, joka annetaan kuluttajan nimenomaisesta vaatimuksesta sopimuksen tekohetkestä lukien eli taannehtivasti sopimussuhteen alusta, ja kuluttajan ja elinkeinonharjoittajan palautusvaatimukset eräänntyvät tuomion tultua lainvoimaiseksi?
- 5) Onko kuluttajasopimusten kohtuuttomista ehdoista 5.4.1993 annetun neuvoston direktiivin 93/13/ETY (EYVL L 95, s. 29) 6 artiklan 1 kohta, luettuna yhdessä Euroopan unionin perusoikeuskirjan (EUVL C 83, s. 389) 47 artiklan kanssa, ymmärrettävä siten, että siinä asetetaan kansalliselle tuomioistuimelle velvollisuus antaa tietoja kuluttajalle, joka on esittänyt pyynnön sopimuksen toteamisesta pätemättömäksi kohtuuttomien ehtojen poistamiseen liittyen, tällaisen päätöksen oikeusvaikutuksista, mukaan lukien mahdolliset elinkeinonharjoittajan (pankin) palautusvaatimukset, vaikka niitä ei ole esitetty kyseisessä käsittelyssä, ja myös sellaisten vaatimusten osalta, joiden oikeellisuutta ei ole yksiselitteisesti määritetty, myös silloin, kun kuluttajaa edustaa ammattimainen edustaja?

Viitatu yhteisön oikeussäännöt

Kuluttajasopimusten kohtuuttomista ehdoista 5.4.1993 annetun neuvoston direktiivin 93/13/ETY (EYVL L 3, s. 6) johdanto-osan 4, 21 ja 24 perustelukappale sekä 3, 4 ja 6 artikla.

Euroopan unionin perusoikeuskirjan 47 artikla.

Viitattut kansalliset oikeussäännöt

23.4.1964 annettu siviililaki (kodeks cywilny) (yhtenäinen teksti: vuoden 2019 säädöskokoelma, järjestysnumero 1145) (jäljempänä siviililaki): 58, 120, 353¹ ja 358 § [sellaisina kuin ne ovat muutettuina 23.10.2008 annetulla lailla (säädöskokoelma nro 228, järjestysnumero 1506)], joka tuli voimaan 24.1.2009, 385¹, 385², 388, 405 ja 410 §.

17.11.1964 annettu siviiliprosessilaki (kodeks postępowania cywilnego) (yhtenäinen teksti: 19.7.2019, vuoden 2019 säädöskokoelma, järjestysnumero 1460): 5, 156¹, 156² ja 212 §.

Pankkilain ja eräiden muiden lakien muuttamisesta 21.7.2011 annettu laki (ustawa z dnia 21 lipca 2011 r. o zmianie ustawy – prawo bankowe oraz niektórych innych ustaw) (säädöskokoelma nro 165, järjestysnumero 984): 1 ja 4 §.

Yhteenveto tosiseikoista ja menettelystä

- 1 Kantajat tekivät kuluttajana vuonna 2008 vastaajana olevan pankin laillisen edeltäjän kanssa kiinnelainasopimuksen 360 kuukauden laina-ajalla asuintalon rakentamisesta aiheutuvien kustannusten kattamiseksi. Ennen lainasopimuksen allekirjoittamista kantajat tapasivat rahoitusneuvojan (välittäjän), joka suositteli Sveitsin frangiin (CHF) indeksoitua lainaa ja kertoi kantajille, että Sveitsin frangin kurssi voi nousta suhteessa Puolan zlotyyn (PLN), mikä vaikuttaisi maksuerien suuruuteen. Kantajat eivät esittäneet epäilyjä indeksiin sidottavaa lainaa kohtaan.
- 2 He ilmoittivat lainahakemuksessa hakevansa lainaa Puolan zlotyn määräisenä ja Sveitsin frangin vaihtokurssiin indeksoituna. He vakuuttivat pankin laatimalla erillisellä asiakirjalla, että heille on annettu lainatarjous Puolan zlotyn määräisenä, että he ovat ottaneet lainan ulkomaan valuutassa ja että heitä on etukäteen varoitettu ulkomaan valuutassa otettuun lainaan liittyvistä riskeistä.
- 3 Lainasopimuksen mukaisesti laina myönnettiin Puolan zlotaina ja indeksoitiin Sveitsin frangiin myöntämisen jälkeen myöntämispäivänä pankin osto- ja myyntikurssitaulukossa voimassa olleen vastaajan ostokurssin mukaisesti. Lainan takaisinmaksuerät suoritettiin Puolan zlotaina ja käsiteltiin valuutan myyntikurssin mukaisesti. Pankin vaihtokurssitaulukossa ilmoitetut valuutan osto- ja myyntikurssit perustuivat Puolan keskuspankin keskikurssiin ja pankin marginaaliin. Lainan korkoperusteena käytettiin 3 kuukauden Libor-viitekorkoa.
- 4 Tuomioistuimen kohtuuttomiksi määrittelemissä sopimuskohtissa määrätään seuraavaa:

”1 §:n 1 momentti: Pankki myöntää lainanottajille Puolan zlotyn määräisenä [– –] suuruisen lainan, joka indeksoidaan Sveitsin frangin kurssiin [– –], ja lainanottaja sitoutuu käyttämään lainaa sopimusehtojen mukaisesti, maksamaan takaisin käytetyn lainan korkoineen sopimuksessa ilmoitettujen määräaikojen

mukaisesti ja maksamaan pankille palkkion, kulut ja muut sopimuksessa määritetyt maksut. Lainan määrä koostuu seuraavista osatekijöistä: [– –]

Myöntämispäivän lainasaldo ilmoitetaan lainan indeksointivaluutassa pankin myöntämien kiinnelainojen osto- ja myyntikurssitaulukossa ilmoitetun lainan indeksointivaluutan ostokurssin mukaisesti 17 §:ssä kuvatulla tavalla, sen jälkeen valuuttasaldo muunnetaan päivittäin Puolan zloteksi käyttämällä lainan indeksointivaluutan myyntikurssia, joka ilmoitetaan pankin myöntämien kiinnelainojen osto- ja myyntikurssitaulukossa 17 §:ssä kuvatulla tavalla.”

”7 §:n 2 momentti:

Maksuhakemuksessa ilmoitettu lainan määrä maksetaan tilisiirtona kotimaahan sijoittuneen pankin ylläpitämälle tilille. Siirron tapahtumapäivää pidetään lainan myöntämispäivänä. Puolan zlotaina maksettava määrä muunnetaan aina valuutaksi, johon laina on indeksoitu, ja siinä noudatetaan pankin myöntämien kiinnelainojen osto- ja myyntikurssia, jotka ovat voimassa pankin suorittaman maksun myöntämispäivänä.

”10 §:n 6 momentti:

Lainanottajan suorittamien maksujen tilityksessä noudatetaan pankin myöntämien kiinnelainojen osto- ja myyntikurssitaulukossa ilmoitettua lainan indeksointivaluutan myyntikurssia, jota sovelletaan sinä päivänä, jona pankki vastaanottaa varat. [– –]”

”17 §

1. Lainojen myöntämiseen ja takaisinmaksuun sovelletaan pankin myöntämien kiinnelainojen vastaavia osto- ja myyntikurssia maksutapahtuman suorituspäivänä voimassa olevan pankin valuuttatarjonnan mukaisesti.

2. Ostokurssit määräytyvät zlotyn keskimurssina suhteessa Puolan keskuspankin taulukossa ilmoitettujen valuuttojen keskimurssiin ja vähentämällä niistä ostomarginaali.

3. Myyntikurssit määräytyvät zlotyn keskimurssina suhteessa Puolan keskuspankin taulukossa ilmoitettujen valuuttojen keskimurssiin ja lisäämällä niihin myyntimarginaali.

4. Pankin myöntämien kiinnelainojen osto- ja myyntikurssien laskemiseen sovelletaan zlotyn kurssia suhteessa Puolan keskuspankin taulukossa ilmoitettujen valuuttojen keskimurssiin kyseisenä arkipäivänä pankin osto- tai myyntimarginaalilla korjattuna [– –]”

5 Pankki otti valuutan kunkin arkipäivän osto- ja myyntikurssia laskiessaan huomioon Puolan keskuspankin julkaisemat valuuttojen keskimurssit kyseiseltä päivältä ja lisäsi siihen (tai vähensi siitä) pankin marginaalin, vaikka tätä

laskentatapaa ei ollut määritelty sopimuksessa. Tällä tavoin määritelty valuutan osto- tai myyntikurssi tuli julki ja sovellettavaksi seuraavan päivän tilityksissä.

- 6 Osapuolet täydensivät lainasopimusta 7.3.2011 lisäosalla, jossa sovittiin mahdollisuudesta maksaa laina takaisin Puolan zlotaina tai Sveitsin frangeina. Siinä sovittiin indeksointivaluutan osto- ja myyntikurssin määrittämiseen käytettävän pankin marginaalin laskentatavan ehdoista. Sopimuksen lisäosan tekemisen jälkeen kantajat ovat maksaneet lainan lyhennyseriä Sveitsin frangeina vapailta markkinoilta hankkimallaan valuutalla.
- 7 Sveitsin frangin kurssin nousu, joka on aiheuttanut huomattavan kasvun Puolan zlotyn määräisenä määritetyissä lyhennyserissä, on johtanut siihen, että monet kuluttajat ovat joutuneet etsimään keinoja hankalan tilanteensa korjaamiseksi. Unionin tuomioistuimen 3.10.2019 antaman tuomion Dziubak (C-260/18, EU:C:2019:819) julkaisemisen jälkeen Puolan pankkialan järjestö (Związek Banków Polskich) julkaisi internetsivuillaan tiedotteen, jossa ilmoitetaan pankin oikeudesta vaatia myönnetty pääoma takaisin siinä tapauksessa, että sopimus todetaan pätemättömäksi, ja saada korvausta myönnetyn pääoman käytöstä sopimuksessa määritellyltä ajanjaksolta.
- 8 Tuomioistuin tiedostaa sen, että Puolan lainsäädännön eli siviililain 385¹ §:n 1 ja 3 momentin nojalla osapuolten välillä tehdyn sopimuksen ehdot, joka koskevat Puolan valuutassa (PLN) olevan lainan indeksointia, lyhennys- ja korkoerien takaisinmaksua Sveitsin frangeissa (CHF) ja kurssin määrittämissääntöjen ehdot koskevat sopimuksen pääkohdetta direktiivin 4 artiklan 2 kohdan tarkoittamalla tavalla (ks. unionin tuomioistuimen 20.9.2017 antama tuomion Andriciuc (C-186/16, EU:C:2017:703) 38 kohta ja unionin tuomioistuimen 30.4.2014 antaman tuomion Kásler ja Káslerné Rábai (C- 26/13, EU:C:2014:282) 59 kohta). Indeksointimekanismia koskevat ehdot oli ilmaistu riittävän ymmärrettävästi, että kuluttajan asemassa olleilla kantajilla oli riittävän selkeä käsitys valuuttakurssimuutoksen riskeistä lainaneuvojan kanssa käytyjen keskustelujen jälkeen (vaikka he eivät käytännössä osanneetkaan ottaa huomioon Sveitsin frangin kurssin nousua suhteessa Puolan zlotyyn), minkä he myös vahvistivat kirjallisella lausunnolla. Tässä tapauksessa kansallinen tuomioistuin ei voi pitää indeksointimekanismia koskevia sopimusehtoja kohtuuttomina siviililain 385¹ §:n 1 ja 3 momentissa tarkoitettulla tavalla, kun niitä tulkitaan yhdessä direktiivin 3 artiklan 1 kohdan ja 4 artiklan 2 kohdan kanssa. Kansallinen tuomioistuin pitää kuitenkin näiden säännösten valossa kohtuuttomina sopimusehtoja, jotka liittyvät valuuttakurssin määrittämistapaan, mutta vain siltä osin kuin osto- tai myyntikurssi riippuu pankin marginaalista, jonka pankki oli määrittänyt yksipuolisesti soveltamalla mekanismeja, jotka eivät olleet kuluttajan tiedossa. Kansallisen tuomioistuimen näkemyksen mukaan kohtuuttomia eivät ole sellaiset ehtojen osat, jotka koskevat valuuttakurssia ja joissa viitataan Puolan keskuspankin keskipankkiin kurssin määrittämisperusteena. Kansallinen tuomioistuin katsoo myös, että osapuolten välillä tehdyn lisäosan, joka selittää pankin marginaalin määrittämismekanismiin valuuttakurssin osaksi, sisällyttäminen sopimukseen poisti ehdon kohtuuttoman luonteen.

Pääasian osapuolien keskeiset lausumat

- 9 Pankki vaatii kanteen hylkäämistä ja huomauttaa, että kansallisen lainsäädännön nojalla sopimus on edelleen pätevä, että kuluttajia ei ole johdettu harhaan ja että indeksointiehdot eivät ole kohtuuttomia. Lisäksi vastaaja vetosi kantajien rahamääräisten vaatimusten vanhentumiseen. Pankki ei esittänyt palautusvaateita.

Yhteenveto ennakkoratkaisupyynnön perusteista

Ensimmäinen ennakkoratkaisukysymys

- 10 Keskeinen ongelma liittyy siihen, voiko ehdon sovitun alkuperäisen muotoilun kohtuuttomaksi toteamisen oikeusvaikutukset ulottua tilanteeseen, jossa ehto on muutettu osapuolten tahdon mukaisesti. Jos tällainen ehto todetaan kohtuuttomaksi tuomioistuimessa, on lähtökohtaisesti seurattava sen oikeudellisen ja tosiasiallisen tilanteen palauttaminen, jossa kuluttaja olisi, jos tällaista ehtoa ei olisi ollut olemassa (ks. 15.3.2012 annettu tuomio Pereničová ja Perenič (C-453/10, EU:C:2012:144, 31 kohta), 21.12.2016 annettu tuomio Gutiérrez Naranjo ym. (C-154/15, C-307/15 ja C-308/15, EU:C:2016:980, 61 kohta) ja 14.3.2019 annettu tuomio Dunai (C-118/17, EU:C:2019:207). Jos sopimusehdon kohtuuttomaksi toteaminen ei ole mahdollista vain sen yksittäisen osan osalta, voidaan koko sopimus joutua toteamaan pätemättömäksi sen tekopäivästä alkaen eli ex tunc. Tämä puolestaan vaikuttaa olevan ristiriidassa kuluttajan ja pankin aiemmin ilmaiseman tahdon kanssa, kun kohtuuton ehto muutettiin sopimuksen lisäosalla ja osapuolten välille muodostui todellinen tasapaino. Tällainen tuomioistuimen tuomio koskisi sanamuodoltaan erilaista kuin päätöksentekopäivänä osapuolia sitovaa sopimusta. Sopimuksen pätemättömäksi toteaminen johtaisi siihen, että pankin pitäisi palauttaa kuluttajien suorituksista kohtuuttomien ehtojen vallitessa maksamien maksujen lisäksi myös sopimuksen lisäosalla oikeudenmukaisiksi muutettujen ehtojen vallitessa maksetut maksut. Tällainen tulos vaikuttaa direktiivin päämäärän vastaiselta, sillä sen tarkoituksena on palauttaa tasapaino osapuolten välille pitämällä lähtökohtaisesti samalla koko sopimus edelleen voimassa (ks. unionin tuomioistuimen 15.3.2012 antama tuomio Pereničová ja Perenič, C-453/10, EU:C:2012:144, 31 kohta).
- 11 Koska osapuolet sisällyttivät sopimukseen lisäosan, johon on kirjattu indeksointivaluuttakurssiin sisältyvän pankkimarginaalin laskemiseen käytettävä mekanismi siltä varalta, että kuluttaja käyttää oikeuttaan palauttaa laina Puolan valuutassa, kohtuuton sopimusehto ei alkuperäisessä sanamuodossaan sido osapuolia. Tämän kohtuuttoman ehdon perusteella kuitenkin laskettiin lainan saldo ja useita lyhennyseriä maksettiin takaisin. Tämä puolestaan muodostaa oikeutetun, vaikkakin vain osittaisen, palautussaatavan kantajille.
- 12 Unionin tuomioistuin selvensi 20.9.2017 antamassaan tuomiossa Andrucic, että sopimusehdon kohtuuttomuutta on arvioitava kyseessä olevan sopimuksen tekohetken kannalta ja ottaen huomioon kaikki seikat, joista elinkeinonharjoittaja

saattoi olla sopimuksen tekohetkellä tietoinen ja jotka olivat omiaan vaikuttamaan tämän sopimuksen myöhempään täyttämiseen (57 kohta). Vastaava näkökulma on vakiintunut myös puolalaiseen oikeuskäytäntöön.

Toinen ennakkoratkaisukysymys

- 13 Pääasiassa tarkasteltavana oleva lauseke (sopimuksen 17 §:n 2, 3 ja 4 momentti) oli luonteeltaan kohtuuton pankin laskeman marginaalin osalta, ja sopimuksen ensimmäisessä sanamuodossa ei ollut kuvattu marginaalin laskentaperiaatteita, mikä oli tuomioistuimen mielestä vilpittömä mieltä koskevien vaatimusten vastaista, ja se johti huomattavaan oikeuksien epätasapainoon kuluttajan haitaksi. Pankki määrittäi valuutan ostokurssin seuraavan laskutoimenpiteen tuloksen perusteella: Puolan keskuspankin taulukossa ilmoitetun valuutan keskikurssi, *josta vähennettiin ostomarginaali*, kun valuutan myyntikurssi laskettiin vastaavasti seuraavan laskutoimenpiteen tuloksen perusteella: Puolan keskuspankin taulukossa ilmoitetun valuutan keskikurssi, johon lisättiin myyntimarginaali. Nyt käsiteltävässä asiassa pankin marginaalia, joka on toinen valuuttakurssiin vaikuttavista tekijöistä, koskevan ehdon poistaminen ei edellytä muodostuneen aukon täyttämistä millä tahansa muulla säännöksellä. Tällainen menettely muuttaa alkuperäisen sopimusehdon sanamuodon merkitystä, sillä se vie pankilta valuuttamarginaalista syntyvät voitot. On kuitenkin huomattava, että juuri valuuttakurssieroista syntyvä pankin epäselvä hyöty sai aikaan sopimusehdon kohtuuttomuuden. Siksi sen poistaminen myös sulkee pois kohtuuttomuuden.
- 14 Kansallinen tuomioistuin pohtii, onko siviililain 385¹ §:n 1 momentin valossa, kun sitä tulkitaan Euroopan unionin lainsäädännön mukaisesti, direktiivin 6 artiklan 1 kohdan ja unionin tuomioistuimen oikeuskäytännön osalta, sallittua poistaa kohtuuttomana vain sopimusehtojen yksi osa, muita ehtoja poistamatta. Kansallisen tuomioistuimen näkemyksen mukaan tilanne eroaa sellaisista tilanteista, joissa oli esitetty jäljelle jäävän vaikutuksen vähentämisen kieltoa, kun yhden sopimusehdon poistamisesta syntyvää aukkoa ei tarvitse täyttää millään muulla säännöksellä. Toisaalta sen päämääränä ei ole ainoastaan kokonaisen sopimusehdon poistaminen. Tästä syystä kansallisen tuomioistuimen mielestä tulkintaa on selvennettävä direktiivin 6 artiklan 1 kohdan tulkinnan osalta ja pyydettävä vastausta kysymykseen siitä, onko sallittua poistaa vain osa sopimusehdosta, joka on kohtuuton, ilman, että se on korvattava toisella ehdolla, vaikka se johtaisikin kyseisen ehdon merkityksen muuttumiseen.

Kolmas ennakkoratkaisukysymys

- 15 Ennakkoratkaisupyyntö esittäneen tuomioistuimen näkemyksen mukaan direktiivin 6 artiklan 1 kohtaa, luettuna yhdessä 7 artiklan 1 kohdan, johdanto-osan 1, 2, 3, 6, 7, 8, ja 21 perustelukappaleen kanssa, on tarpeen tulkita sitä koskien, että onko tilanteessa, jossa jäsenvaltio on ottanut osaksi kansallista lainsäädäntöä säännöksiä, jotka estävät kohtuuttomien (pääasiassa kyseessä olevan kaltaisien) ehtojen sisällyttämisen sopimukseen, estettävä elinkeinonharjoittajia

soveltamasta tällaisia ehtoja soveltamalla sopimusehtojen kohtuuttomaksi toteamista koskevia rangaistusvaikutuksia. Tuomioistuimella on epäilyksiä siitä, onko tehokkuuden säilyttävän poisjättämisen kiello perusteltu (tällä tarkoitetaan sopimusehdon osan poistamisen hyväksyttävyyttä), mikä voi johtaa koko sopimuksen pätemättömyyteen, koska tuomio ei ole syynä siihen, miksi pankki luopuu pääasiassa esitettyjen ehtojen kaltaisista sopimusehdoista. Syynä siihen on nimittäin jäsenvaltion jo aiemmin hyväksymä säännös. Puolalainen lainsäätäjät reagoi pankkien käytäntöön myöntää ulkomaanvaluutassa indeksoituja lainoja hyväksymällä 29.7.2011 annetulla lailla pankkilain ja eräiden muiden lakien muuttamisesta oleelliseksi elementiksi valuuttamääräisten ja muuhun kuin Puolan valuuttaan indeksoidun lainasopimuksen, yksityiskohtaiset säännöt sen valuuttanvaihtokurssin määrittämistavoille ja -ajankohdille, jonka perusteella lasketaan erityisesti luoton määrä, sen erät, lyhennys- ja korkoerät sekä myöntämisvaluuttaan ja takaisinmaksuvaluuttaan vaihto (1 §:n 1 momentti). Näin ollen tuomioistuimen mielestä puolalainen lainsäätäjät on toteuttanut direktiivin johdanto-osan 4 ja 21 perustelukappaleessa ja 7 artiklan 1 kohdassa tarkoitettua velvollisuutta.

- 16 Tähänastinen oikeuskäytäntö, jolla unionin tuomioistuin on perustellut tehokkuuden säilyttävän poisjättämisen kiellon, liittyy tilanteeseen, jossa sopimusehdon poistettu osa oli tarkoitus korvata oikeussäännöksellä tai kyseisen tuomioistuimen päätöksellä. Unionin tuomioistuin perusteli sopimusehdon sitovan vaikutuksen säilyttämiseen kohdistettujen toimenpiteiden kiellon samalla, kun kohtuuttomat sopimusehtojen osat poistettiin, ja perusteli sen direktiivin suojaamalla yleisellä edulla (unionin tuomioistuimen 14.6.2012 antaman tuomion Banco Espanol de Credito SA (C-618/10, EU:C:2012:349) 67–69 kohta). Tämä yleinen etu on kuvattu direktiivin johdanto-osan perustelukappaleissa ja sen tarkoituksena on suojata kuluttajia elinkeinonharjoittajien suunnalta tapahtuvilta väärinkäytöksiltä, erityisesti kuluttajansuojan poisjättämiseltä tai rajoittamiselta sopimuksissa. Tähän päämäärään pitäisi päästä saattamalla direktiivin oikeussäännökset osaksi kansallista lainsäädäntöä. Direktiivi olettaa, että kohtuuttomien ehtojen tai toisinaan myös koko sopimuksen pätemättömyydellä on tulevaisuudessa ennalta ehkäisevä vaikutus. Tuomioistuinten kirjava oikeuskäytäntö voi estää tähän päämäärään pääsemisen (unionin tuomioistuimen 12.6.2012 antama tuomio Banco Espaniol de Credito SA (C-618/10, EU:C:2012:349, 65–69 kohta), tuomioistuimen 13.7.2016 antaman tuomion Francisco Gutierrez Naranjo (C-154/15, C-307/15, C-308/15, EU:C:2016:552) 56–57 ja 60–61 kohta).

Neljäs ennakkoratkaisukysymys

- 17 Ennakkoratkaisupyynnön esittäneen tuomioistuimen näkemyksen mukaan puolalainen lainsäätäjät ei ole direktiivin johdanto-osan 21 perustelukappaleen ja 6 artiklan 1 kohdan tarkoituksesta huolimatta ottanut direktiivin tavoitteita kokonaan osaksi Puolan lainsäädäntöä, vaikka direktiivin tavoitteena on varmistaa, että kuluttajan ja elinkeinonharjoittajan välinen sopimus ei päde, jos sopimus ei voi olla olemassa ilman kohtuuttomia ehtoja. Jos sopimusehdot eivät

sido kuluttajaa siviililain 385¹ §:n 2 momentin nojalla, sopimus jää muilta osin osapuolia sitovaksi. Kansallinen lainsäätäjät on jättänyt pois direktiivin 6 artiklan 1 kohdan ilmaisan ”jos sopimus voi olla olemassa ilman kohtuuttomia ehtoja”. Puolan siviililain mukaan sopimus voidaan todeta pätemättömäksi taannehtivasti (eli tekopäivästä lähtien) tuomioistuimen konstitutiivisen päätöksen perusteella osapuolen hakemuksesta siviililain 388 §:n sisältämän hyväksikäyttöä koskevan säännöksen nojalla. Edellytykset, joilla osapuolet voivat käyttää tätä oikeutta, ovat selvästi erilaisia kuin edellytykset, joihin viitataan direktiivin 3 artiklan 1 ja 2 kohdassa.

- 18 Direktiivin 6 artiklan 1 kohdan valossa tulkittuna unionin tuomioistuimen oikeuskäytännössä on kuitenkin muita kuin Puolan oikeuskäytännössä esitettyjä, sopimuksen jatkumisen estymiseen liittyvien seuraamusten piirteitä, kun sopimuksen jatkuminen ei ole mahdollista sen jälkeen, kun lainvastaiset ehdot on poistettu sen sisällöstä. Tuomioistuimen 30.4.2014 antaman tuomion Kásler ja Káslerné Rábai (C- 26/13, EU:C:2014:282) 84 kohdassa tuomioistuin totesi, että sopimuksen pätemättömäksi toteamisesta nimittäin seuraa lähtökohtaisesti jäljellä olevan lainan summan erääntyminen välittömästi maksettavaksi. Unionin tuomioistuin totesi 3.10.2019 antamassaan tuomiossa Dziubak (C-260/18, EU:C:2019:819), että se, että tuomioistuin pitää sopimuksen voimassa tai toteaa sen pätemättömäksi, riippuu kuluttajan tässä yhteydessä ilmaisemasta tahdosta (ks. tuomiolauselman 2 ja 4 kohta). Sen sijaan 21.12.2016 antamissaan tuomioissa Francisco Gutierrez Naranjo (C-154/15, C-307/15 ja C-308/15, EU:C:2016:980) tuomioistuin korostaa kuluttajan oikeutta, sellaisten perusteettomien etujen palautukseen, jotka elinkeinonharjoittaja on saanut kuluttajan vahingoksi tällaisen kohtuuttoman ehdon perusteella (ks. 66 kohta). Tämä voisi tarkoittaa sitä, että sopimuksen toteaminen pätemättömäksi kohtuuttomien etujen poistamisen johdosta tulee voimaan tuomioistuimen konstitutiivisen päätöksen nojalla eikä lain itsensä nojalla ja vain yhden sopimuksen osapuolen hakemuksesta, mikä johtaa elinkeinonharjoittajan perusteettomasti saamia etuja koskevan korvaussaatavan syntymiseen. Kansallisella tuomioistuimella on mainittujen päätösten perusteella epäilyksiä siitä, onko sopimuksen pätemättömyyden seuraamus ymmärrettävä tällä tavalla.
- 19 Direktiivin 6 artiklan 1 kohdan tulkinta sopimuksen pätemättömyyden näkökulmasta on välttämätöntä pääasian käsittelyn kannalta, jotta kansallista lainsäädäntöä voitaisiin tulkita direktiivin tavoitteen mukaisesti. Seuraamuksen luonteen määrittäminen on tarpeen kantajien esittämien palautusvaateiden määräytymispäivän ja vastaajan esittämän vanhentumisajan perusteen oikeellisuuden arvioimiseksi. Sen jälkeen on tärkeää arvioida sitä, onko sopimuksen pätemättömyyden toteaminen kuluttajan etujen mukaista. Siinä tapauksessa, että pätemättömyyden toteava tuomio (sopimuksen sitomattomuus) on luonteeltaan konstitutiivinen, ei voida sulkea pois sitä, että pankki esittää toisessa menettelyssä kuluttajalle myönnettyä (käyttöön otettua) lainaa koskevan palautusvaatimuksen ja voidaan olettaa, että vaatimus ei vanhene. Tarvittaessa direktiivin 6 artiklan 1 kohdan ja kansallisten säännösten tulkintaerot ja kansallisten säännösten tulkinnan soveltumattomuus direktiivin tavoitteisiin

voisivat olla osoituksena virheellisestä täytäntöönpanosta ja johtaa Puolan valtion vahingonkorvausvastuuseen.

Viides ennakkoratkaisukysymys

- 20 Tämän kysymyksen vastauksella on merkitystä pääasian menettelyn kannalta, jos unionin tuomioistuin vahvistaa direktiivin 6 artiklan 1 kohdan perusteella tuomioistuimen velvollisuuden tutkia ehdon kohtuuttomuus myös siinä tapauksessa, että osapuolet ovat myöhemmin muuttaneet ehtoa, ja se estää vain joidenkin sopimusehtojen osien pitämisen kohtuuttomina. Silloin on riittävät edellytykset sille, että sopimus on kokonaan pätemätön.
- 21 Unionin tuomioistuimen oikeuskäytännön mukaan direktiivin 6 artiklan 1 kohdan tulkinnassa on otettava huomioon kuluttajan todelliset ja senhetkiset edut, jotta kuluttajaa voitaisiin suojata. Näiden etujen suojaaminen ulottuu myös todellisiin vaikutuksiin, jotka aiheutuisivat oikeudenkäynnin aikana vallitsevissa tai ennakoitavissa olevissa olosuhteissa siinä tapauksessa, että kansallinen tuomioistuin toteaisi kyseisen sopimuksen pätemättömäksi (unionin tuomioistuimen 3.10.2019 antaman tuomion Dziubak (C-260/18, EU:C:2019:819) 54 ja 55 kohta ja unionin tuomioistuimen 21.2.2013 antaman tuomion Banif Plus Bank, (C-472/11, EU:C:2013:88) 23, 27 ja 35 kohta). Tuomioistuin kiinnitti huomiota myös siihen, että direktiivi 93/13 ei mene niin pitkälle, että siinä säädetty järjestelmä kuluttajien suojaamiseksi elinkeinonharjoittajien kohtuuttomilta sopimusehdoilta tehtäisiin pakolliseksi. Jos kuluttaja haluaa mieluummin olla vetoamatta tähän suojajärjestelmään, sitä ei näin ollen sovelleta. Kuluttajalla on sitäkin suuremmalla syyllä oltava oikeus vastustaa sitä, että häntä suojataan tämän saman järjestelmän mukaisesti niiltä haitallisilta seurauksilta, joita aiheutuu sopimuksen toteamisesta kokonaisuudessaan pätemättömäksi (unionin tuomioistuimen 3.10.2019 antaman tuomion Dziubak (C-260/18, EU:C:2019:819) 54 ja 55 kohta).
- 22 Koska direktiivissä 93/13 oletetaan kuluttajan olevan sopimuksen heikompi osapuoli (direktiivin johdanto-osan 5 perustelukappale ja 7 artiklan 1 kohta), on hänelle taattava riittävät oikeussuojakeinot tuomioistuimessa. Näin ollen tuomioistuimella on velvollisuus tutkia viran puolesta sopimusehtojen kohtuuttomuus ja lisäksi myös ilmoittaa kuluttajalle ja elinkeinonharjoittajalle mahdollisesti havaitusta kohtuuttomuudesta. Tehokkaan oikeussuojan vaatimus, sellaisena kuin se taataan Euroopan unionin perusoikeuskirjan 47 artiklassa, asettaa viran puolesta sopimusehdon kohtuuttomuuden todenneelle tuomioistuimelle velvollisuuden antaa asianosaiselle mahdollisuus kontradiktoriseen keskusteluun asiasta (ks. unionin tuomioistuimen 21.2.2013 antaman tuomion Banif Plus Bank Zrt (C-472/11, EU:C:2013:88) 29 ja 36 kohta). Kuluttajan päätös hyödyntää direktiivin 93/13 järjestelmän ja sen täytäntöön panevan kansallisen lainsäädännön myöntämää suojaa, on mahdollinen vain silloin, kun kuluttaja on tietoinen paitsi sopimusehdon kohtuuttomuudesta, myös suojausjärjestelmän käynnistämisen vaikutuksista eli sopimuksen kohtuuttomien ehtojen poistamisesta, sopimuksen jatkumisen hyväksyttävyydestä sekä kuluttajan

oikeuksista ja velvollisuuksista, jotka syntyvät kohtuuttomien ehtojen poissulkemisesta tai sopimuksen mitätöimisestä. Unionin tuomioistuin on todennut tuomion Kamil Dziubak ja Justyna Dziubak v. Raiffeisen Bank International AG (C-260/18, EU:C:2019:819) 66 kohdassa, että jos kansallinen tuomioistuin pitää sopimusehtoa kohtuuttomana, se on velvollinen olemaan soveltamatta sitä ja tästä velvollisuudesta poiketaan vain siinä tapauksessa, että kuluttaja, sen jälkeen kun kyseinen tuomioistuin on ilmoittanut asiasta hänelle, ei vetoa siihen, että ehto on kohtuuton ja sitomaton, ja antaa siten vapaan ja tietoisin suostumuksen kyseessä olevaan sopimusehtoon. Unionin tuomioistuin ei kuitenkaan rajaa tuomioistuimen tiedonantovelvollisuuden laajuutta. Merkittävää on erityisesti se, koskeeko tämä tiedonantovelvollisuus ainoastaan ehdon kohtuuttomuutta vai koskeeko se myös tällaisesta ehdosta aiheutuvia oikeudellisia ja taloudellisia seuraamuksia. Ennakkoratkaisupyyntöön esittäneen tuomioistuimen näkemyksen mukaan vain täydellisten tietojen antaminen kuluttajalle ehdon kohtuuttomuudesta, sopimuksen mitätöintitarpeesta ja vastavuoroisesta etujen palauttamisesta (ja mahdollisista muista kansallisen lainsäädännön mukaisista vaikutuksista, esim. määräajat) saa aikaan sen, että kuluttaja voi tehdä harkittuja päätöksiä suojausjärjestelmän käytöstä.

- 23 Kuluttajat, jotka eivät täysin tunne oikeudellista asemaansa, voivat olla alttiita tekemään menettelyä koskevia päätöksiä olematta täysin selvillä tekemästään päätöksestä ja luottaen edustajien ehdotuksiin. Toisaalta kansallinen lainsäädäntö perustuu olettamukseen osapuolen luottamuksesta edustajaansa ja vapauttaa tuomioistuimen useista tiedonantovelvollisuuksista, kun osapuolta edustaa tuomioistuimessa edustaja. Kyse on vain sen seikan määrittämisestä, onko suojausjärjestelmän käyttöä koskevien kuluttajan positiivisten päätösten oikeusvaikutusten riskien arviointi jätettävä kuluttajan ja hänen edustajansa tehtäväksi. Kuluttaja voi tehdä päätöksen siitä, että hän pyytää sopimuksen pätemättömyyden toteuttamista vasta sen jälkeen, kun häntä on ohjeistettu kaikista tällaisen pyynnön vaikutuksista tuomioon.
- 24 Tulkittaessa kansallista siviiliprosessimenettelyä koskevia säännöksiä direktiivin tavoitteen mukaisesti on välttämätöntä tulkita direktiivin 6 artiklan 1 kohtaa siltä osin kuin se koskee tuomioistuimen tiedonantovelvollisuutta menettelyissä, joissa on osallisena kuluttaja. Tuomioistuimen mukaan joitakin menettelyä koskevia säännöksiä voidaan tulkita siten, että ne pystyvät toteuttamaan direktiivin tavoitteet, kunhan unionin tuomioistuin määrittää tuomioistuimen tiedonantovelvollisuuden.